

Reakcje kwasów karboksylowych i ich pochodnych

Reakcja addycji-eliminacji

KATEDRA
CHEMII

dr inż. Piotr Niemiec

Katedra Chemii,

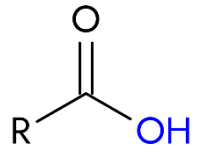
Wydział Nauk Chemicznych i Przyrodniczych

Akademia Tarnowska

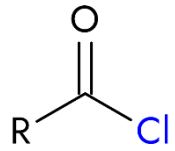
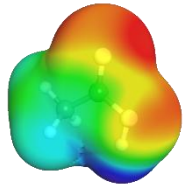
mail: p_niemiec@atar.edu.pl

www: <https://piotrniemiec.atar.edu.pl>

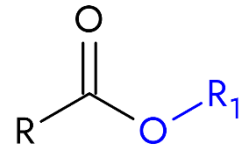
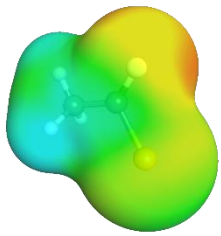
Kwasy karboksylowe i ich pochodne

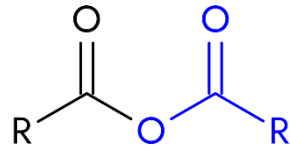
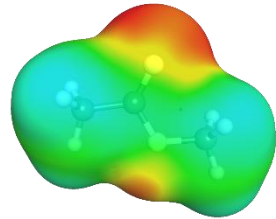
kwasy karboksylowy

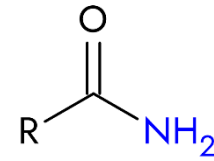
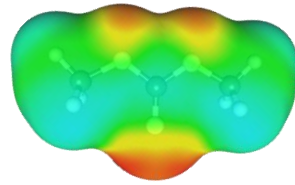
chlorek karboksylowy

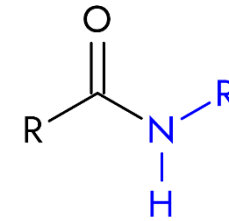
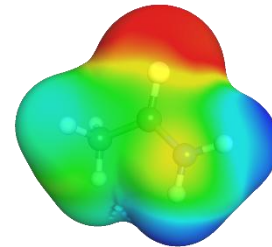
ester

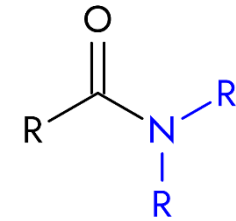
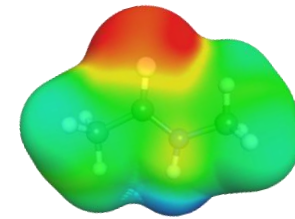
bezwodnik karboksylowy

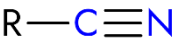
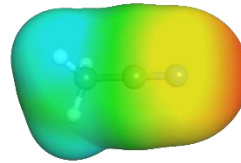
amid 1°

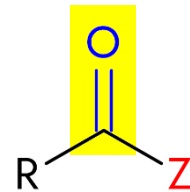
amid 2°

amid 3°

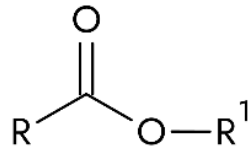
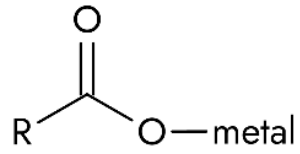

nitryl

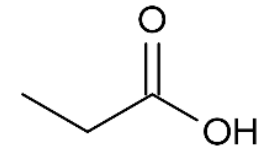

Z - atom (O, N lub Cl)
o elektroujemności większej niż. at. C

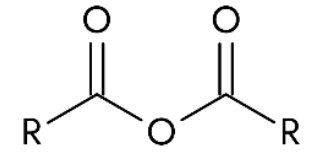
Nazewnictwo pochodnych kwasów karboksylowych

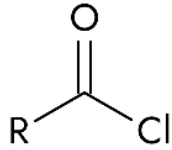
wymiana „-owy” na **-an** lub **-ian**
 propanian sodu/metylu
 propionian sodu/metylu

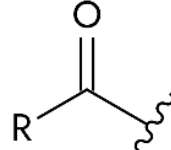
kwas propanowy
 propionowy

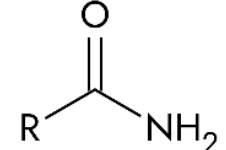
wymiana „kwas” na **bezwodnik**
 propanowy
 propionowy

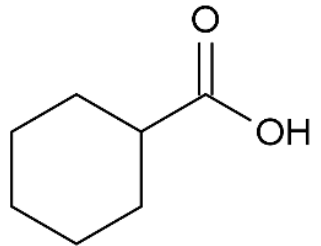
chlorek **-yl**u lub **-oil**u
 propanoilu
 propionylu

acyl
 wymiana „-owy” na **-yl** lub **-oil**
 propanoil
 propionyl

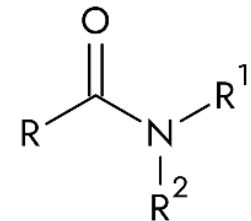

wymiana **-yl** lub **-oil** na amid
 propanoamid
 propionoamid

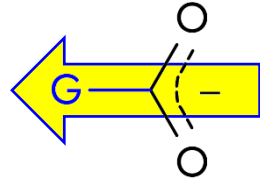
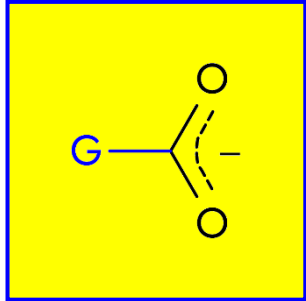

kwas cykloheksanokarboksylowy
 (acyl) cykloheksanokarbonyl
 (ester/sól) cykloheksylokarboksylan (metylu/sodu)
 (amid) cykloheksanokarboksyamid

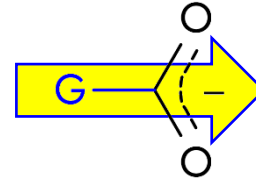
N-metylopropanamid
N-etylo-**N**-metylopropanamid
N,N-dimetylopropanamid

Moc kwasów karboksylowych

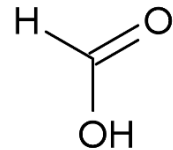

- G odciąga elektrony,
- stabilizuje anion
- zwiększa moc kwasu

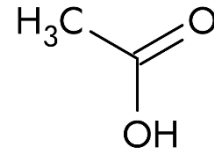

- G uwalnia elektrony,
- destabilizuje anion
- zmniejsza moc kwasu

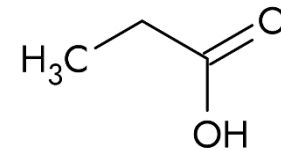
długość łańcucha

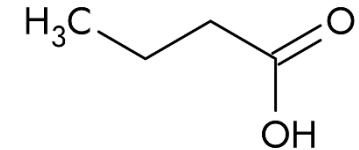
3,75

4,75

4,87

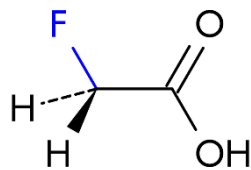

4,82

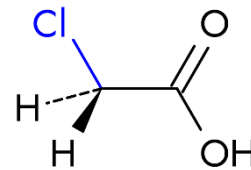
moc kwasu

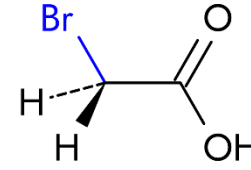
atom halogenu

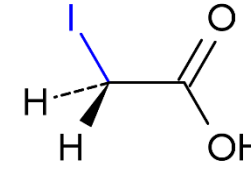
2,58

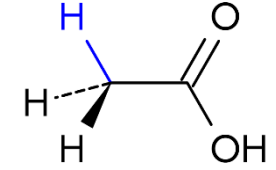
2,86

2,90

3,17

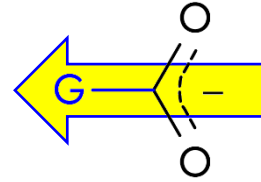
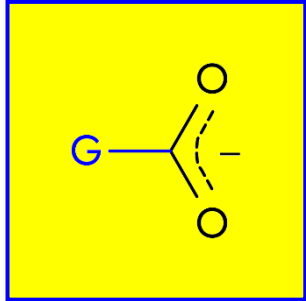
4,75

pKa

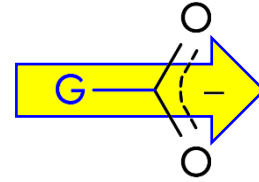
moc kwasu

Moc kwasów karboksylowych

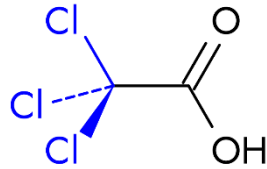

- G odciąga elektrony,
- stabilizuje anion
- zwiększa moc kwasu

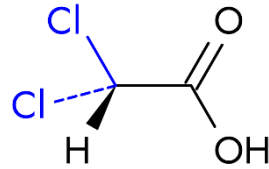

- G uwalnia elektrony,
- destabilizuje anion
- zmniejsza moc kwasu

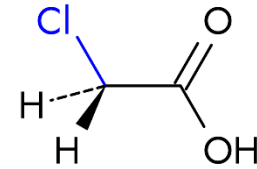
ilość atomów halogenu

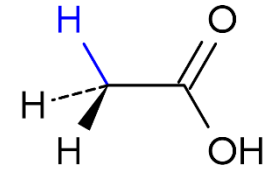
0,63

1,25

2,86

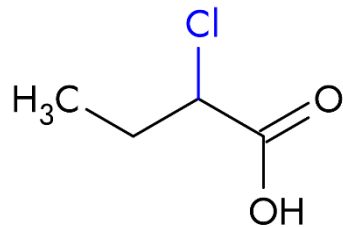

4,75

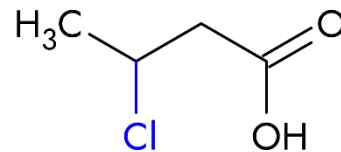
moc kwasu

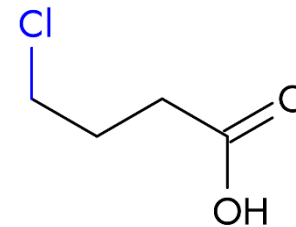
pozycja atomu halogenu

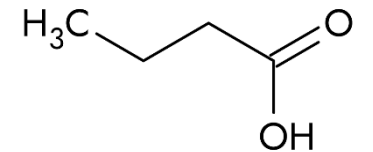
2,85

4,05

4,52

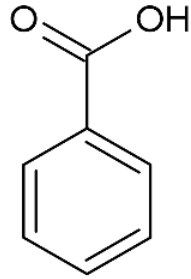

4,82

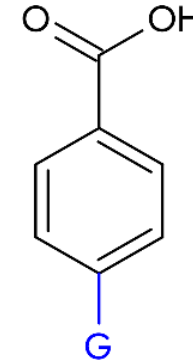
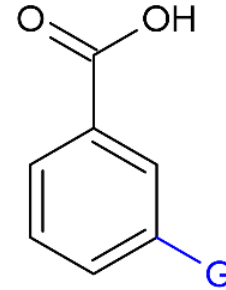
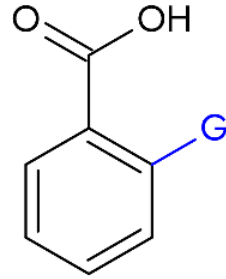
moc kwasu

Moc kwasów karboksylowych

$$K_a = 6,3 \cdot 10^{-5}$$

Podstawniki:

- **aktywujące**: np.: -OH, -NH₂, -OCH₃, itd. - **zmniejszają moc kwasu**,
- **dezaktywujące**: np.: -NO₂, -X, -CN, -SO₃H, -COOH, -CHO, -COR, itd. - **zwiększają moc kwasu**

	Podstawnik	$K_a \cdot 10^5$	Podstawnik	$K_a \cdot 10^5$	Podstawnik	$K_a \cdot 10^5$
dezaktywujące	<i>p</i> -NO ₂	36	<i>m</i> -NO ₂	32	<i>o</i> -NO ₂	670
	<i>p</i> -Cl	10,3	<i>m</i> -Cl	15,1	<i>o</i> -Cl	120
	<i>p</i> -CH ₃	4,2	<i>m</i> -CH ₃	5,4	<i>o</i> -CH ₃	12,4
aktywujące	<i>p</i> -OCH ₃	3,3	<i>m</i> -OCH ₃	8,2	<i>o</i> -OCH ₃	8,2
	<i>p</i> -OH	2,6	<i>m</i> -OH	8,3	<i>o</i> -OH	105
	<i>p</i> -NH ₂	1,4	<i>m</i> -NH ₂	1,9	<i>o</i> -NH ₂	1,6

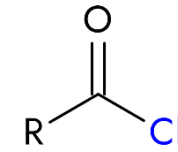
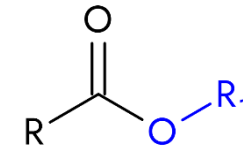
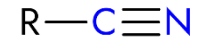
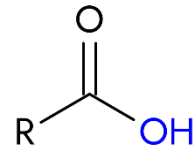
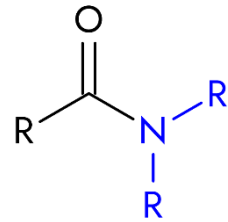
w pozycji *para* (-OH, -OCH₃):

- uwalniają elektrony - spadek kwasowości;
- dominuje efekt mezomeryczny nad indukcyjnym

w pozycji *meta* (-OH, -OCH₃):

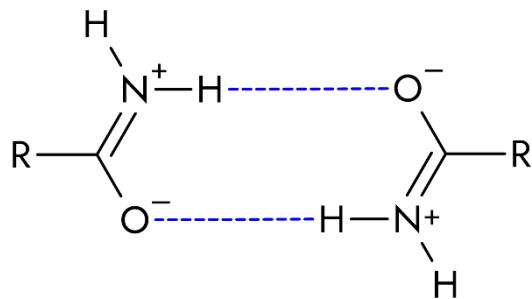
- odciągają elektrony – wzrost kwasowości;
- efekt indukcyjny dominuje nad mezomerycznym

Właściwości fizyczne

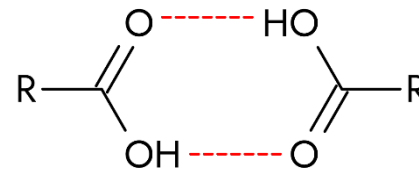

temperatura wrzenia

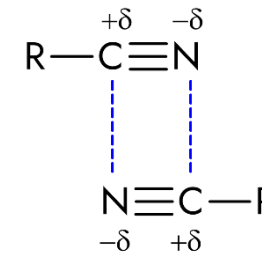
wzrost siły oddziaływania międzycząsteczkowego

oddziaływania
dipol-dipol
(+/-)

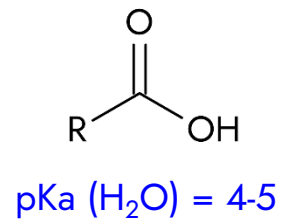

wiązania
wodorowe

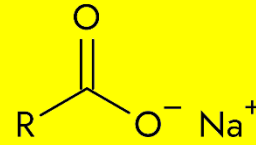

oddziaływania
dipol-dipol
(+δ/-δ)

Reakcje kwasów karboksylowych z zasadami

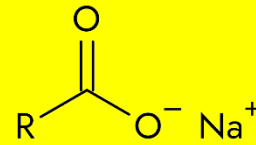
+ NaOH

+ H₂O

pKa (H₂O) = 15,5

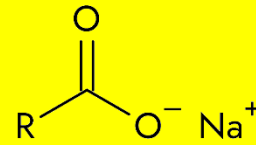
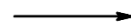
+ NaHCO₃

+ H₂O + CO₂

pKa₁ (H₂CO₃) = 15,5

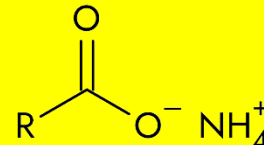
+ Na₂CO₃

+ NaHCO₃

pKa₂ (H₂CO₃) = 15,5

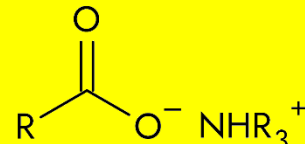
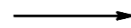
+ NH₃

+ H₂O

pKa (NH₄⁺) = 15,5

+ NR₃

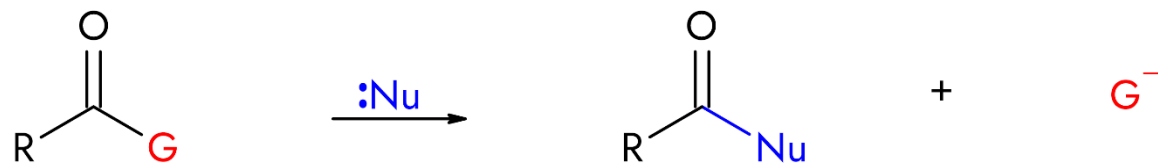

+ H₂O

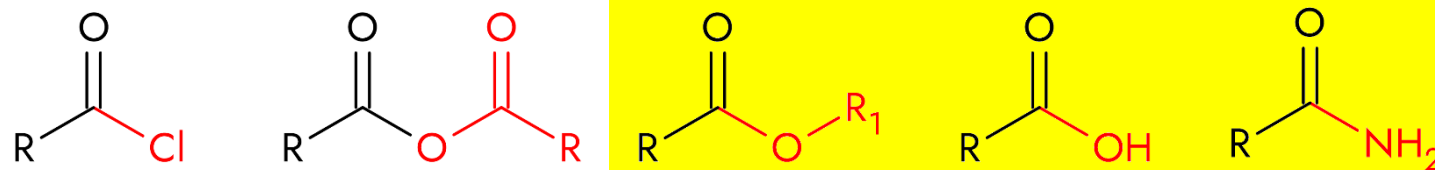
pKa (HNR₃⁺) = 15,5

Reakcje zachodzące poza
karbonylowym atomem C!

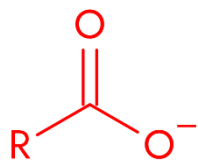
Względna reaktywność kwasów karboksylowych i ich pochodnych

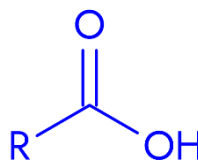
reakcja addycji-eliminacji,
obowiązuje reguła:
im słabsza zasada tym łatwiej odchodzi!

Grupa odchodząca

Sprzężony kwas

pKa

-7

~5

~15

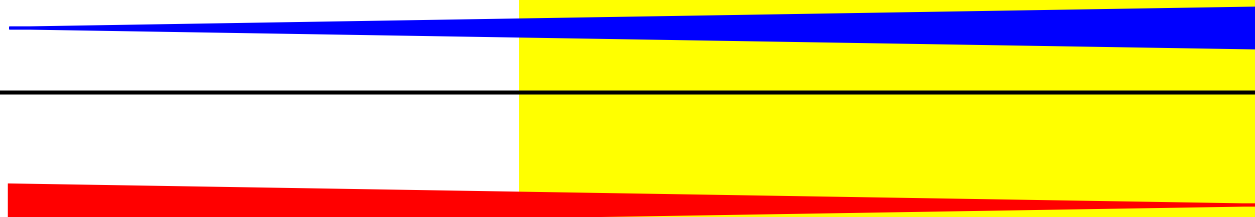
15,5

34

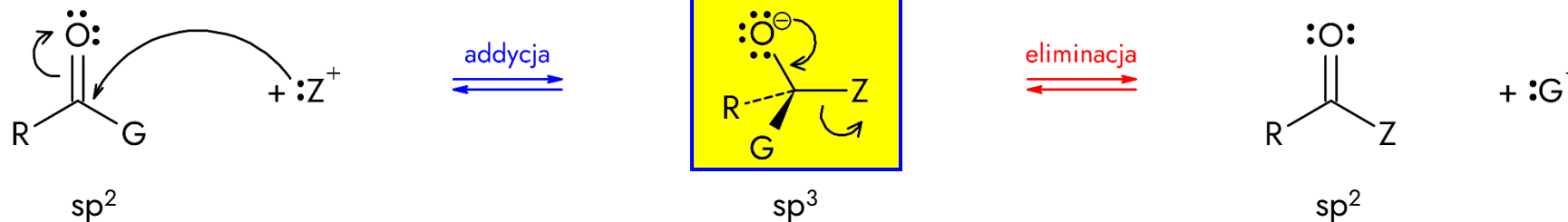
R_1O^- , OH^- , NH_2^-
to zbyt mocne zasady

Aby reakcja zachodziła
potrzebne jest obniżenie
zasadowości grupy
odchodzącej

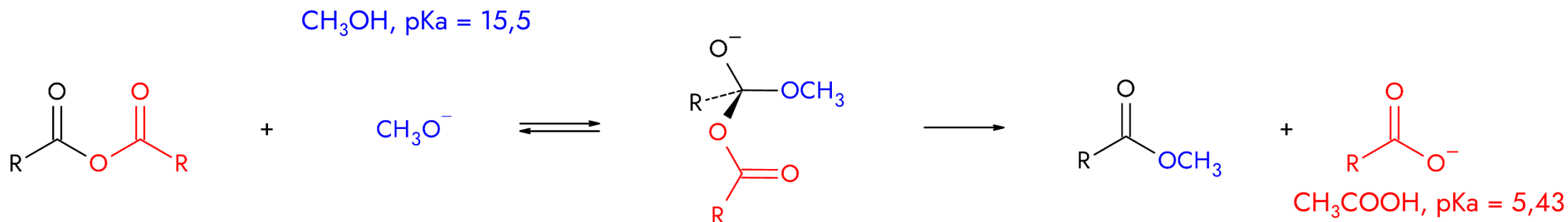
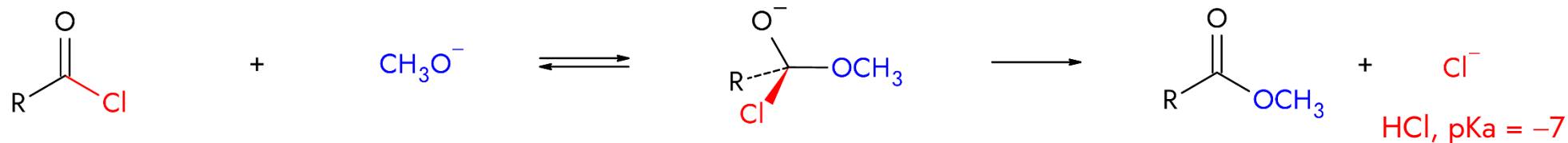
Podatność grupy
odchodzącej na podstawienie

Wzajemne przekształcanie kwasów karboksylowych i ich pochodnych - reakcja substytucji acylowej (addycji-eliminacji)

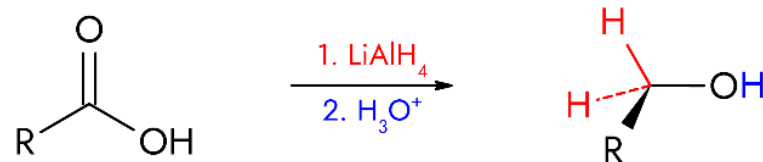

względna zasadowość	zasada odchodząca	spodziewany przebieg reakcji
$Z^- > G^-$	G^-	produkt
$Z^- \sim G^-$	Z^- i G^-	mieszanina substrat/produkt
$Z^- < G^-$	Z^-	Substrat (objaw makroskopowy, reakcja nie zachodzi)

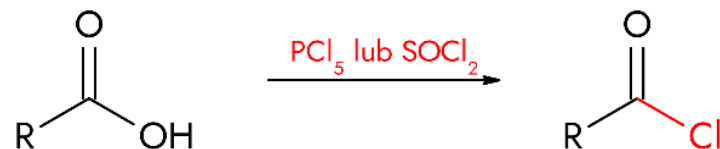

Reakcje kwasów karboksylowych

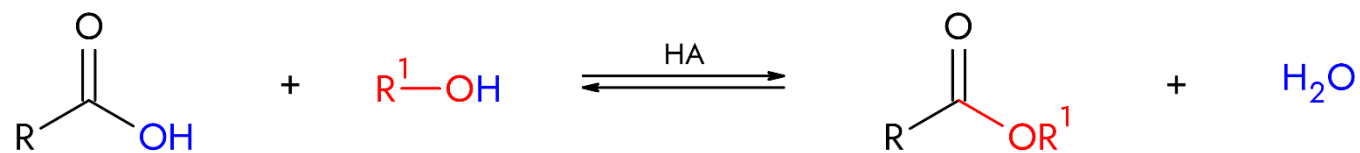
Redukcja

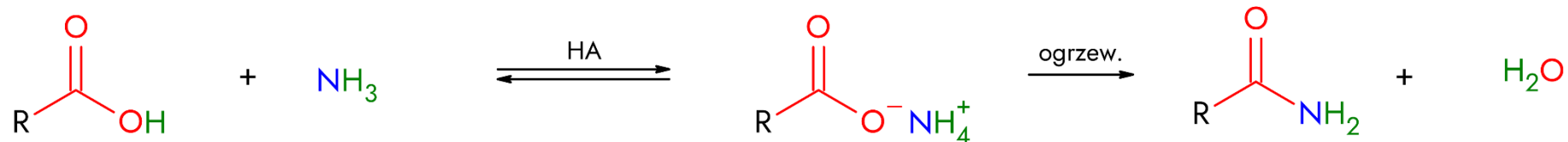
Konwersja do chlorków acylu

Konwersja do estrów

Konwersja do amidów

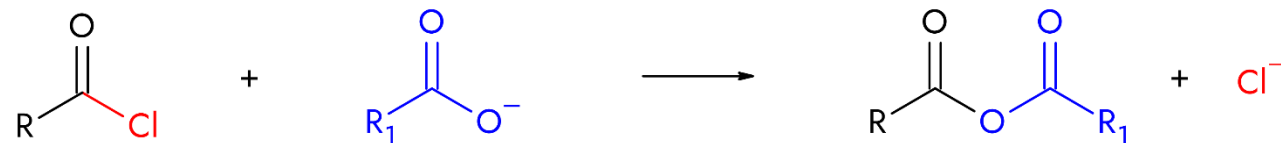

Reakcje chlorków kwasowych

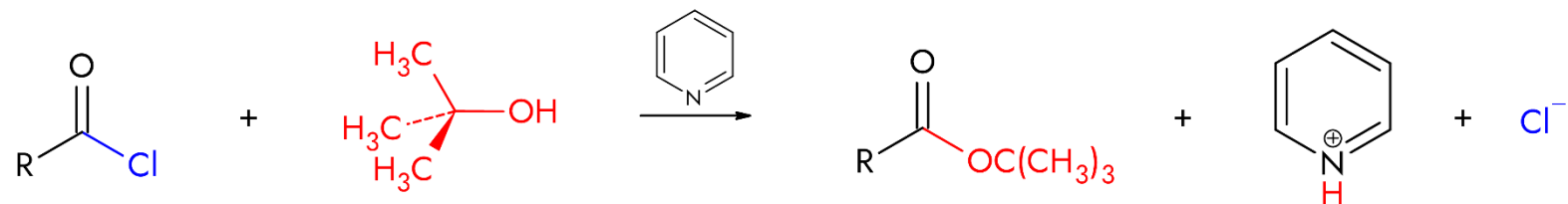
konwersja (hydroliza) do kwasów

konwersja do bezwodników

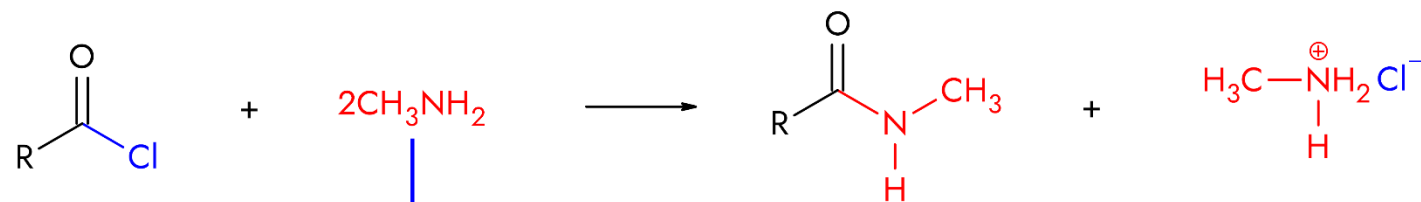

konwersja (alkoholiza) do estrów

w praktyce stosowana do otrzymywania estrów alkoholi 3° i fenoli,

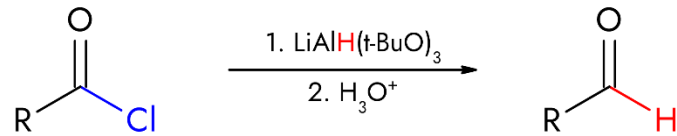
konwersja do amidów

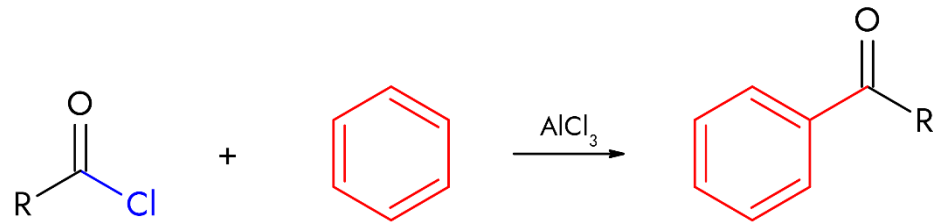
1 mol w roli reagenta, 1 mol w roli zasady do wiązania HCl

Reakcje chlorków kwasowych

konwersja do aldehydów

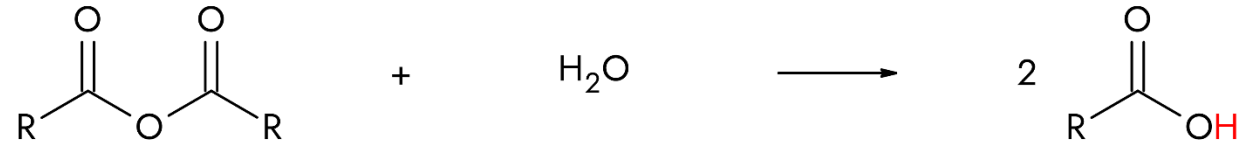
konwersja do ketonów

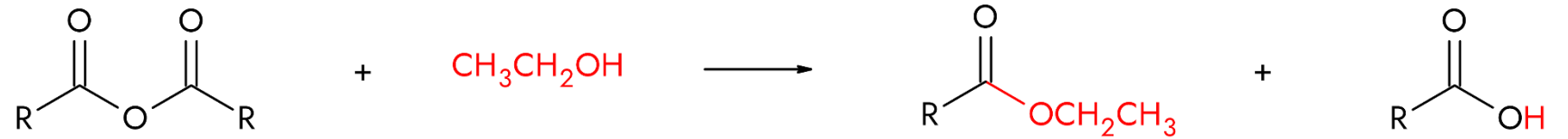
acylowanie Friedla-Craftsa

Reakcje bezwodników kwasowych

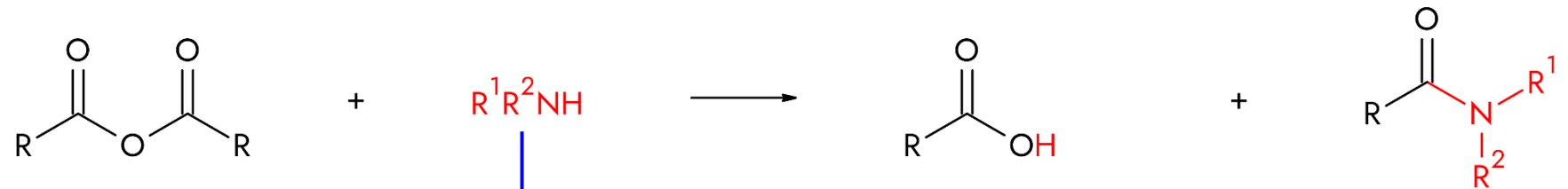
konwersja (hydroliza) do kwasów

konwersja do estrów

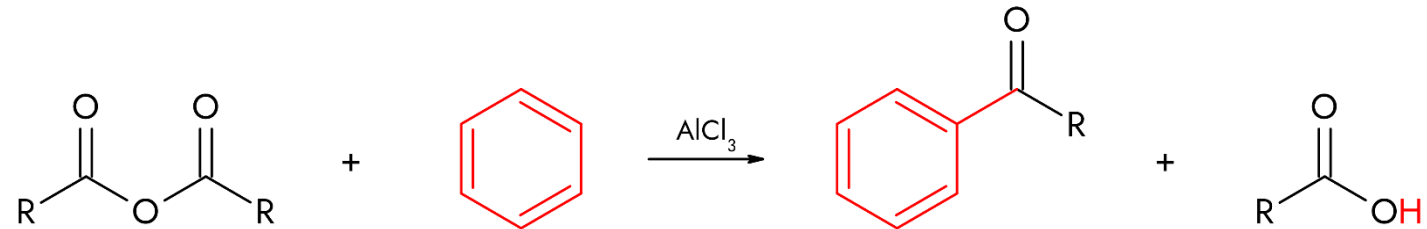

konwersja do amidów

R¹ i/lub R² mogą być H

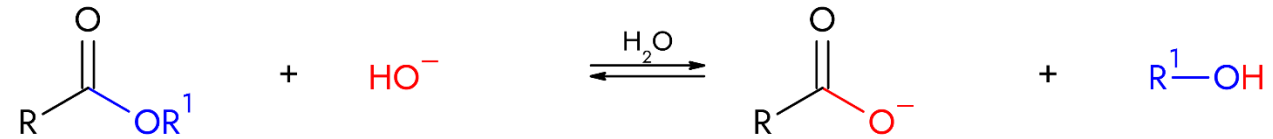
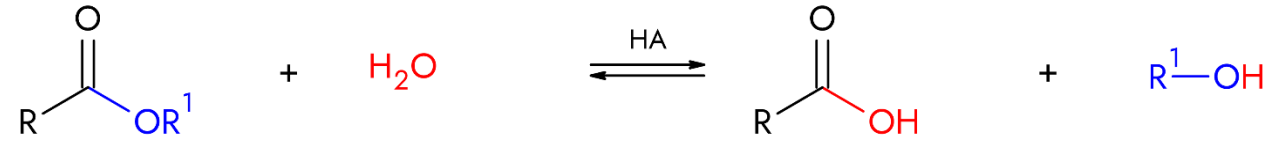
konwersja do ketonów arylowych

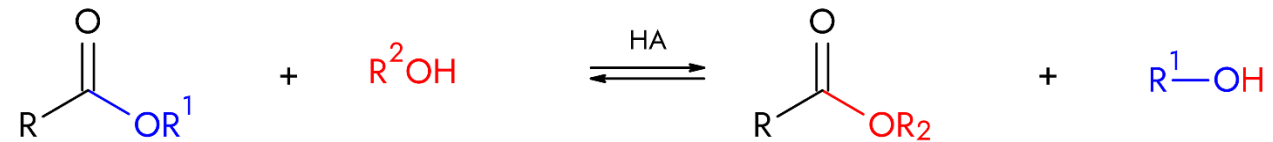
acylowanie Friedla-Craftsa

Reakcje estrów

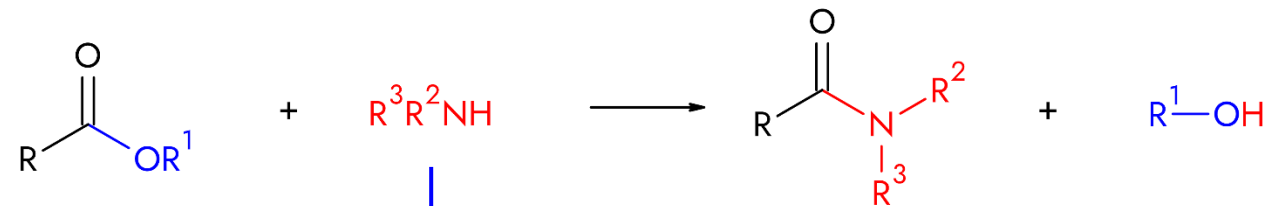
konwersja (hydroliza) do kwasów

konwersja do innych estrów
(transestryfikacja)

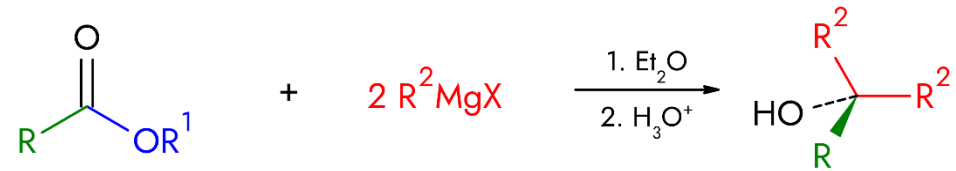
konwersja do amidów

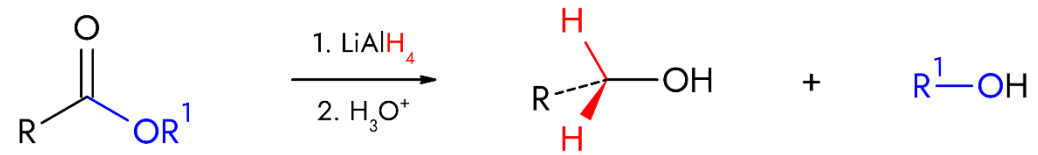
R¹ i/lub R² mogą być H

Reakcje estrów

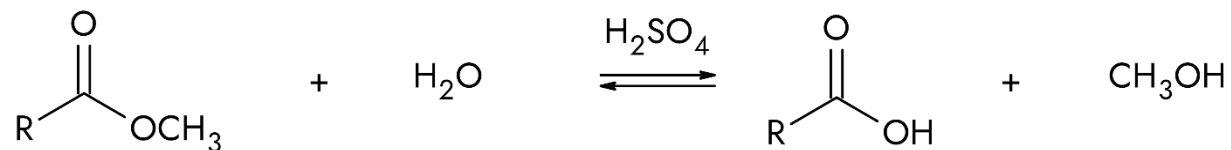
reakcja z odczynnikiem Grignarda

redukcja

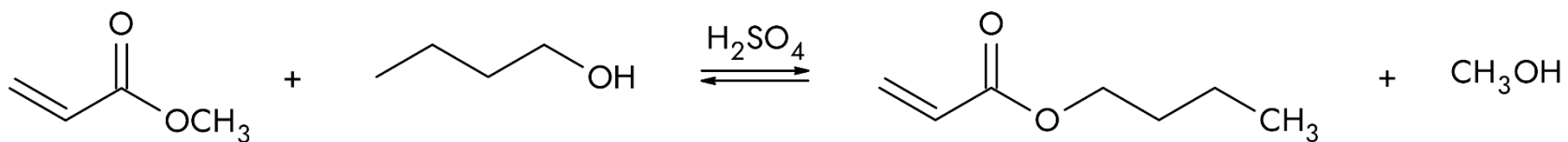

Reakcje estrów

podatność na hydrolizę, wyjaśnienie na podstawie mechanizmu reakcji addycji-eliminacji

ester	grupa odchodząca (zasada)	sprężony kwas	pKa (moc. sprzężonego kwasu)	moc zasady	reaktywność estru
$R-C(=O)OCH_3$	H_3C-OH	$H_3C-OH_2^+$	-5		
$R-C(=O)OC_6H_5$	$HO-C_6H_5$	$H_2O^+-C_6H_5$	-6,4		

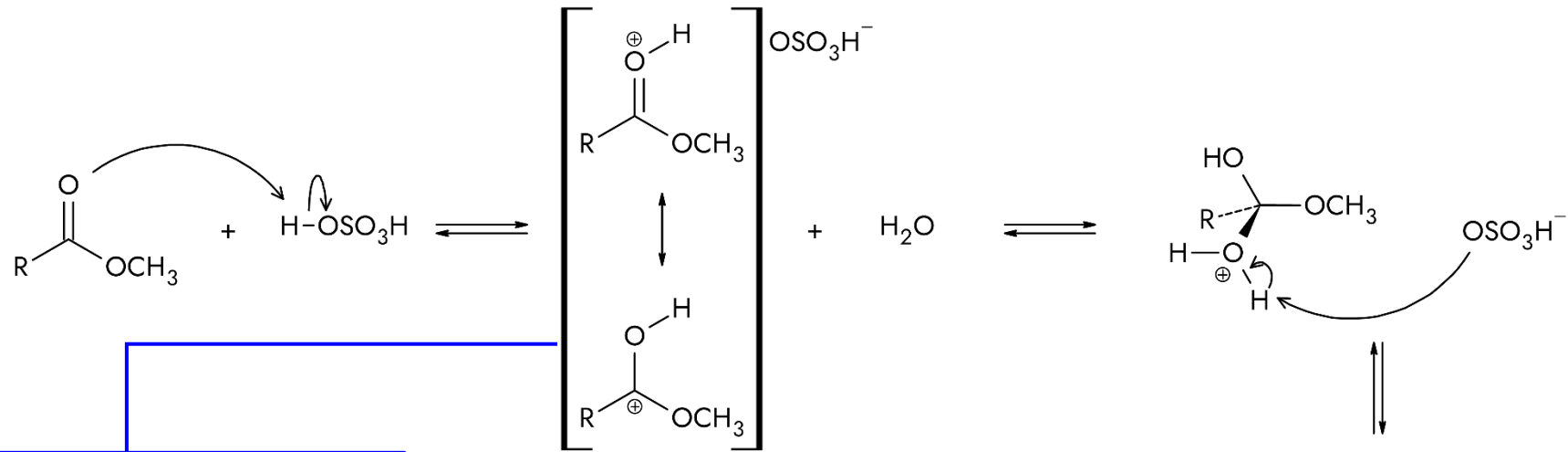
ester E1

alkohol A2

ester E2
wyżej wrzący niż E1

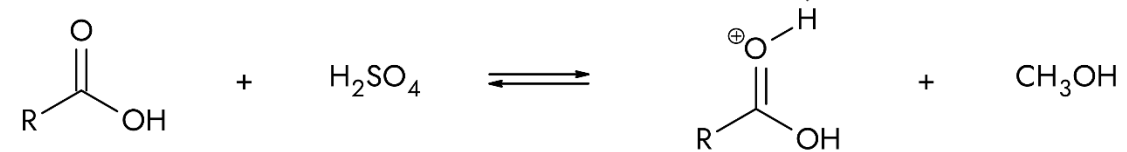
alkohol A1
niżej wrzący niż A2

Mechanizm hydrolizy w warunkach kwasowych

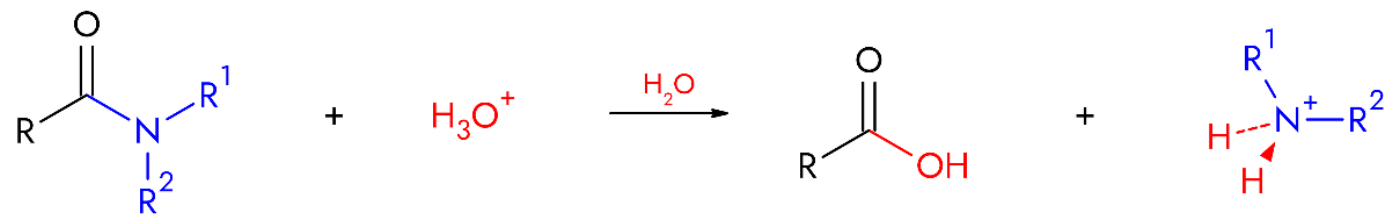
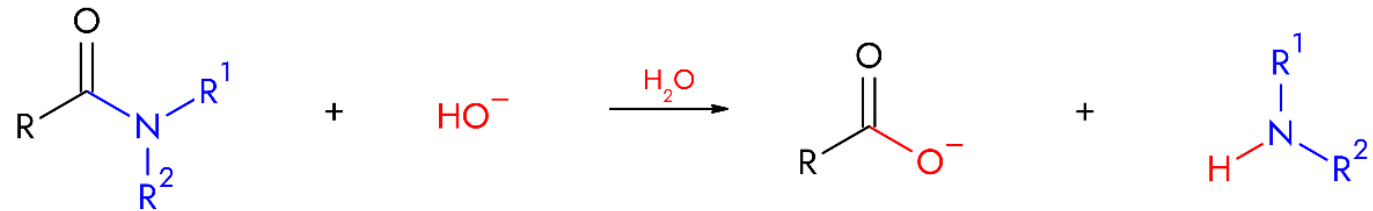
kwas zwiększa podatność estru na przyłączenie nukleofila

kwas zwiększa podatność grupy odchodzącej na odejście

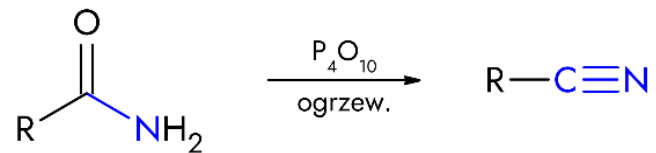

Reakcje amidów

konwersja (hydroliza) do
anionu karboksylanowego
lub kwasu karboksylowego

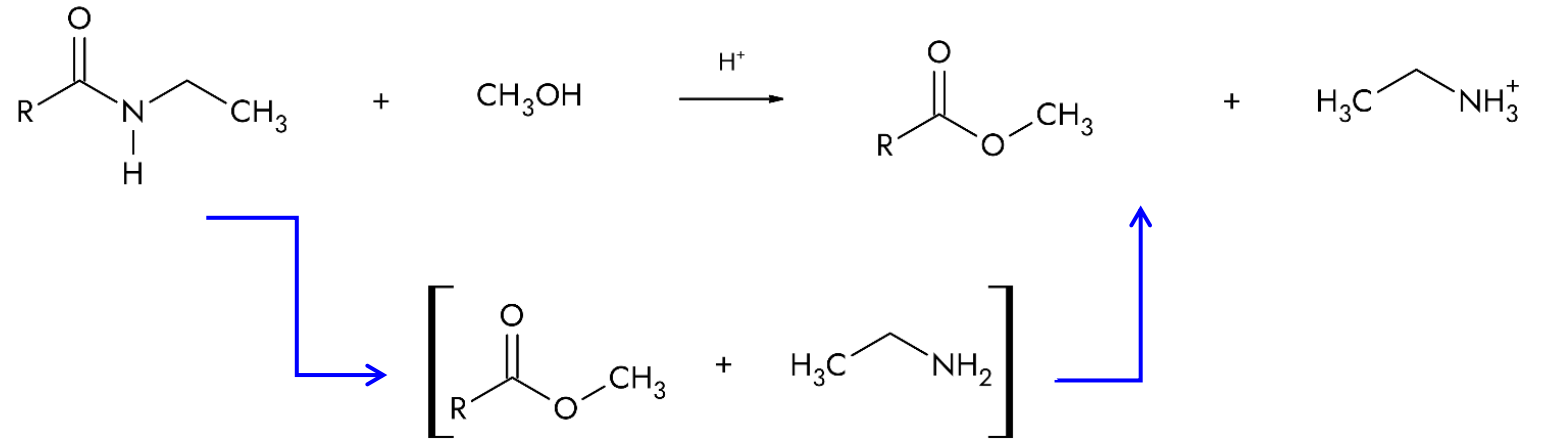

konwersja do nitryli

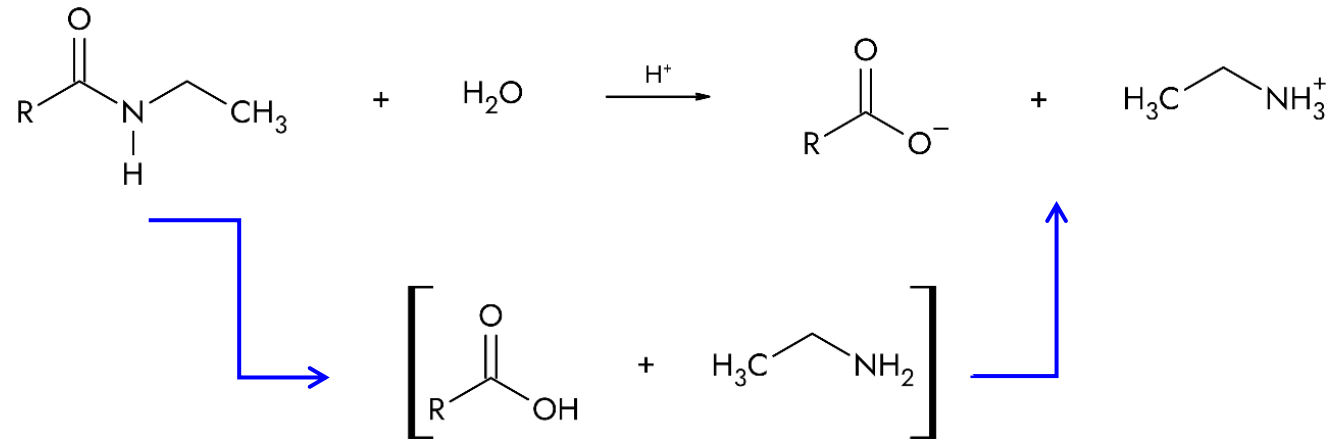

Reakcje amidów

konwersja do estrów

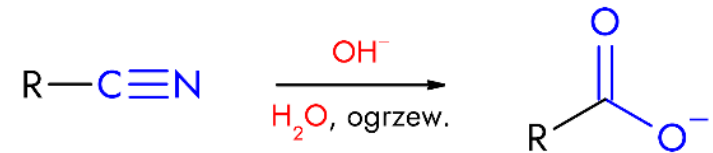
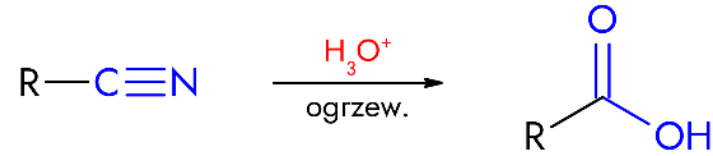

konwersja do soli amoniowych

Reakcje nitryli

konwersja (hydroliza) do
anionu karboksylanowego
lub kwasu karboksylowego

Przykłady nazewnictwa:

$\text{CH}_3\text{-CN}$: acetonitryl, cyjanek metylu

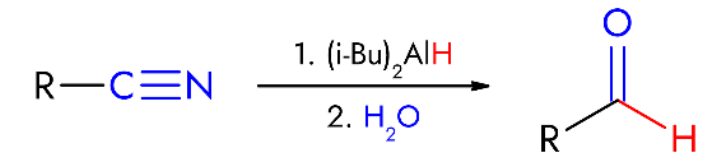
$\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CN}$: propionitryl, cyjanek etylu

$\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CN}$: butyropnityl, cyjanek propylu

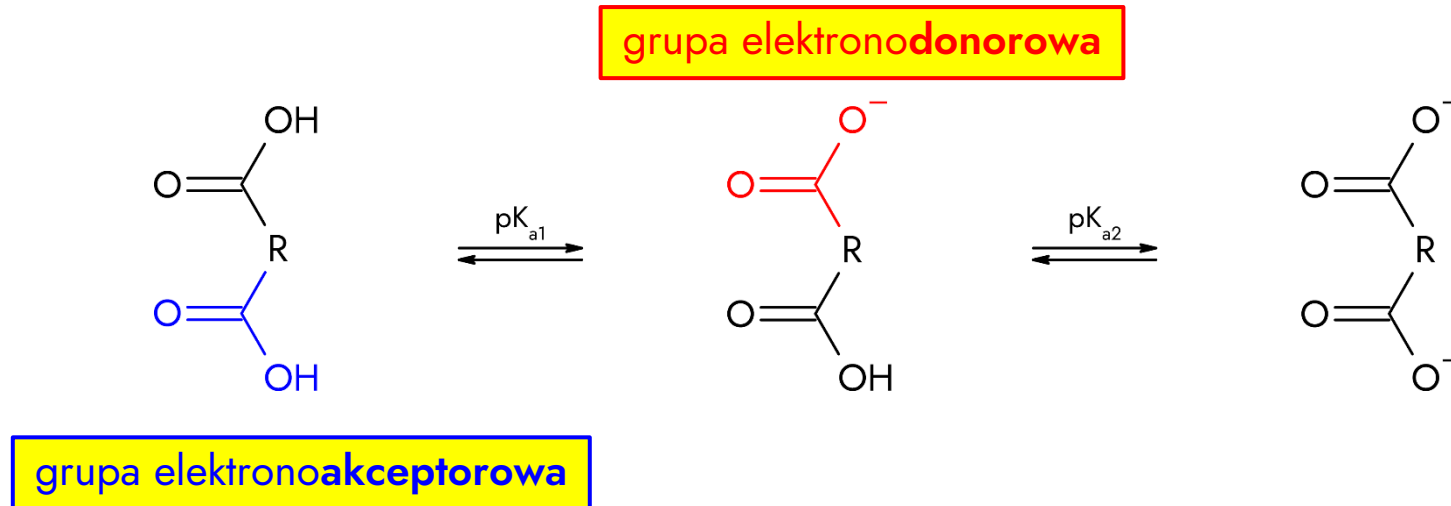
konwersja do ketonu za pomocą
odczynnika Grignarda lub
związku liteoorganicznego

konwersja do aldehydu za pomocą
 $(i\text{-Bu})_2\text{AlH}$ - DIBAL-H

Kwasy dikarboksyłowe

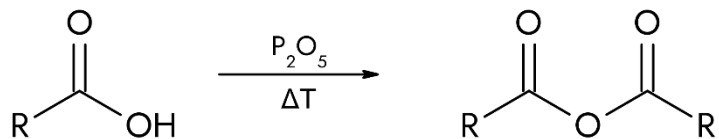

		pK_{a1}	pK_{a2}		pK
szczawiowy	HOOC-COOH	1,27	4,27	H-COOH	3,68
malonowy	$\text{HOOC-CH}_2\text{-COOH}$	2,86	5,70	$\text{H-CH}_2\text{-COOH}$	4,74
burstynowy	$\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$	4,21	5,64	$\text{H-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$	4,85
glutarowy	$\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$	4,34	5,27	$\text{H-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$	4,80

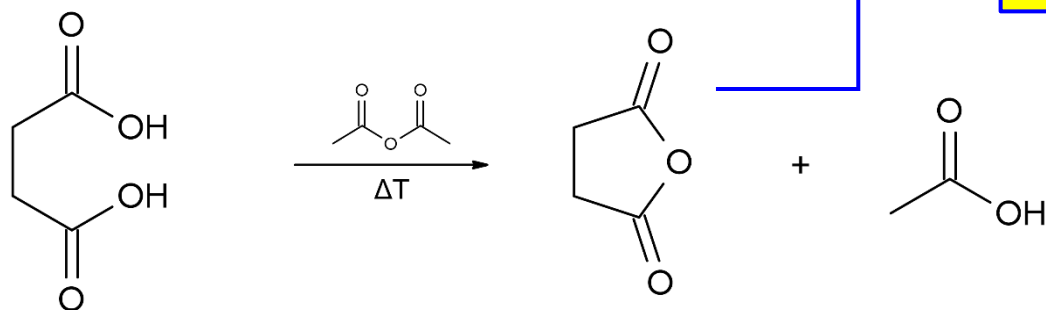
$$pK_{a1} < pK < pK_{a2}$$

Odwadnianie kwasów karboksylowych

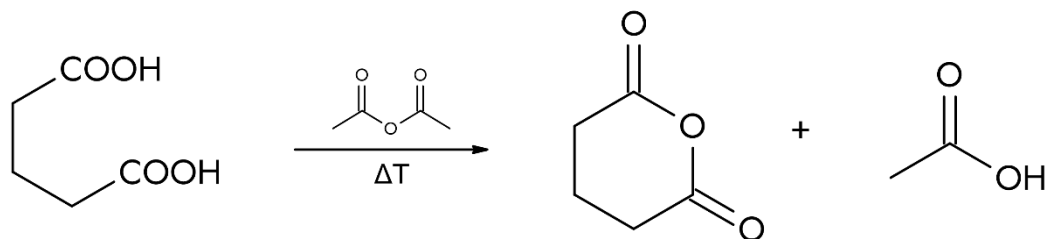
kwasów monokarboksylowych

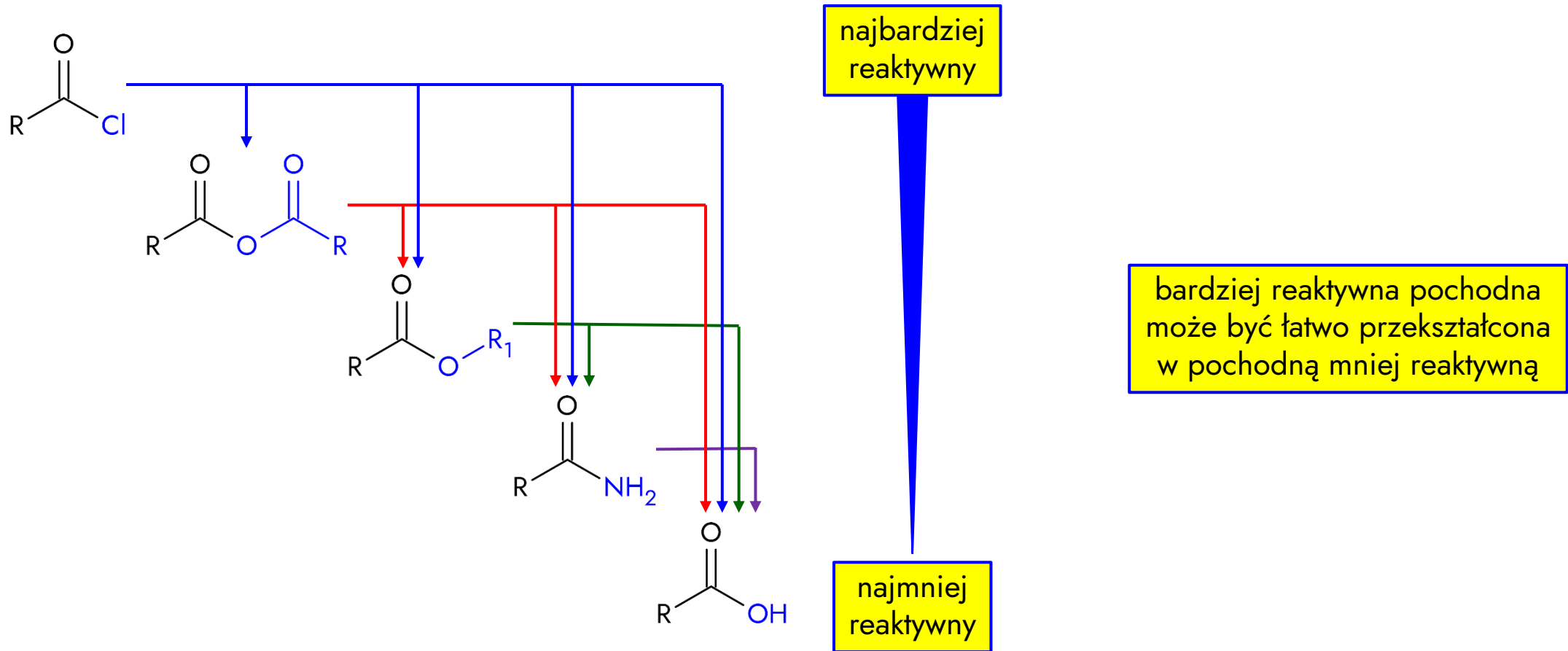
kwasów dikarboksylowych

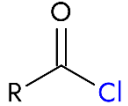
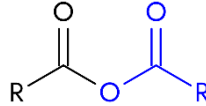
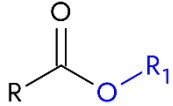
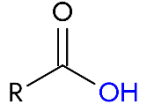
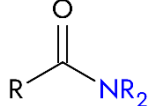
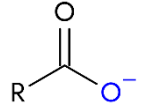
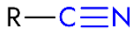
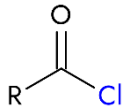
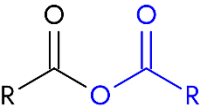
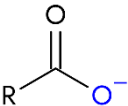
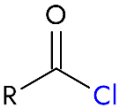
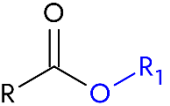
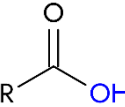
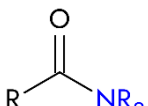
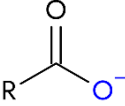
pięcio- lub sześcioczłonowy pierścień

Wzajemne przekształcanie kwasów karboksylowych i ich pochodnych

Względna reaktywność kwasów karboksylowych i ich pochodnych

Substrat → Produkt ↓							
	X			SOCl ₂ POCl ₃		SOCl ₂	
		X		SOCl ₂ POCl ₃ [CH ₃ C(O)] ₂ O			
	ROH, NR ₃ Uwaga 1	ROH/H ⁺	X	ROH/H ⁺	ROH/H ⁺ Uwaga 2		H ₂ O/H ⁺
	H ₂ O	H ₂ O	H ₂ O/H ⁺	X	H ₂ O/H ⁺	H ₂ O/H ⁺	
	2 NHR ₂	2 NHR ₂	2 NHR ₂	1. NHR ₂ 2. ΔT	X		
	OH ⁻	OH ⁻	OH ⁻		OH ⁻	X	OH ⁻